

Priručnik

za interkulturalno učenje kroz dramu

Projekat finansira Evropska unija u okviru programa
„Podrška civilnom društvu“

5A3Art²

Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu

ideal

Beograd 2012.

Sadržaj

Sunčica Milosavljević UVOD	7	PROCES 1: GLEDAJ ME, SLUŠAM TE	37
Aleksandra Joksimović DRAMSKA EDUKACIJA ZA INTERKULTURALNO UČENJE - POTENCIJALI I PERSPEKTIVE	9	MODUL 1. Kultura i identitet	38
Darinka Kovačević INTERKULTURALNO UČENJE	13	Uvodna radionica – Skala interkulturalne osjetljivosti. Bolna reč. Kako me vidiš? Zagonetno predstavljanje. Lekovita reč.	
Sunčica Milosavljević OSNOVNI POJMOVI INTERKULTURALNOG UČENJA	17	MODUL 2. Sličnosti i različitosti	42
Bojana Škorc ISTRAŽIVANJE POTREBA ZA INTERKULTURALNIM UČENJEM U SRBIJI	21	Uvodna radionica – Skala interkulturalne osjetljivosti. Koliko smo slični koliko smo različiti? Hoću-neću da se družim.	
Sunčica Milosavljević UVOD U TEHNIKE INTERKULTURALNOG UČENJA KROZ DRAMU	27	MODUL 3. Diskriminacija, konflikti, ljudska prava i odgovornosti	44
VEŽBE ZAGREVANJA	29	Uvodna radionica – Skala interkulturalne osjetljivosti. Strip portreti. Živi strip. Slike iz života.	
Ja se zovem. Splav. Dobar dan. Kreni, stani. Kretanje po brzinama. Osvrni se oko sebe/rizomi. Kružići i crvići – fizičko zagrevanje. Ubistvo s predumišljajem. Vruće-hladno. Ti se zoveš... Predmeti na liniji. Živa skala.		PROCES 2: SUSRETI	49
		Prvi koraci u interkulturalno učenje (mlađi uzrast)	

MODUL 4. Kulturni identitet	50	Istraživačko novinarstvo (činioci diskriminacije). Kako postati scenarista (analiza diskriminacije). U cipelama drugoga (građenje i upoznavanje lika). U stolici drugoga (prezentacija likova). Happy end (prezentacija likova).	
Moj običan dan. Mapa mog dana. Lične uloge. Susret. Neobavezna radionica.			
MODUL 5. Kulturne različitosti	55		
Draga Bako. Dragi Bakini. Odigravanje susreta.			
MODUL 6. Diskriminacija i kritička kulturna svesnost	60		
Ritam-zvuk. Zvučne slike. Vrli novi svet.			
PROCES 3: SLIKE MOJE I TVOJE	63		
Usvajanje pojmova interkulturalnog učenja (stariji uzrast)			
MODUL 7. Identitet i kultura	64		
Ja značim (pokret ličnog imena). Ja radim (pokret i radnja). Ja i drugi (interakcija). Šta vidim (poetizacija materijala). Poziv na izložbu fotografije expo kultura (selekcija materijala). Prijava na izložbu kulture (organizovanje materijala). Obeleženi (zagrevanje za nastavak procesa). Kulturna razglednica (kreativna razrada).			
MODUL 8. Stereotipi i predrasude	71		
TABLOID TRES – magazin interkulture (identifikovanje stereotipa). Novinske priče (razbijanje stereotipa).			
MODUL 9. Diskriminacija i empatija	75		
Novinari i producenti (šta je to diskriminacija)?			
		MODUL 10. Konflikti i rešenje konflikta	81
		Dodirni i uradi (postupak i radnja). Neobična priča (razvijanje scenarija). Nemoj da smaraš, i nemoj da varaš! (uvođenje obrta i preokreta). Verovali ili ne (oslobađanje od konvencija). Još malo iznenađenja (mehanizmi učenja). Poslovice u pokretu (uvod u primenu tehnika u nastavi).	
		PROCES 4: ANA I FILIP	87
		Primena u nastavi književnosti	
		PRIMERI	93

Uvod

Sunčica Milosavljević

Priručnik za interkulturalno učenje kroz dramu rezultat je projekta **IDEAL** – Dramska edukacija za interkulturalno učenje / Intercultural Drama Education And Learning, sprovedenog tokom 2011. i 2012. godine u 4 grada u Srbiji – Beogradu i Novom Beogradu, Nišu, Smederevu i Zrenjaninu.

U ovom projektu termin *interkulturalno* odnosi se na susret različitih kulturnih vrednosti unutar srpskog društva koje se rapidno raslojava. Projekat je pokrenut kao podrška obrazovanju mladih, koje društvo u

Uvod

tranziciji često zanemaruje. Cilj projekta je da pomogne mladima i njihovim nastavnicima da nauče kako da različitosti uvažavaju, prihvataju i pozdrave kao priliku za upoznavanje novih vrednosti.

Sa osloncem na iskustva evropskih društava koja se sreću sa sličnim izazovima, tim umetnika, edukatora i stručnjaka dizajnirao je nacionalnu metodologiju za interkulturalno učenje kroz kreativni dramski proces. Da bi metodologija bila utemeljena, prethodilo je istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u našoj zemlji. Nalazi i preporuke stručnog saradnika bili su osnov za razvoj programa koji predstavljamo u ovom Priručniku.

Pošto su i interkulturalno učenje i kreativni dramski proces još uvek nedovoljno rasprostranjeni pojmovi kod nas, uvodni tekstovi upoznaju nas s pretpostavkama interkulturalnog učenja u Srbiji i razlozima korišćenja kreativne drame.

Članak pedagoga Aleksandre Joksimović predstavlja projekat **IDEAL** i obrazlaže značaj interaktivnog peda-

goškog pristupa u savremenom obrazovanju. O konceptu interkulturalnog učenja i evropskim iskustvima piše interkulturalni trener Darinka Kovačević. Sledi pregled ključnih pojmova u oblasti interkulturalnog učenja koji zapravo sažima rezultate ogromnog rada kolega iz Srbije i Evrope. Zaključke istraživanja o potrebama za interkulturalnim učenjem u Srbiji i potencijalima kreativnog dramskog pristupa izlaže psiholog Bojana Škorc.

Sledi opis programa čiji autori su Sunčica Milosavljević, Ivana Despotović, Dubravka Subotić i saradnica Dafina Žagar koja je za vežbu *Ana i Filip* obradila književna dela.

Tim trenera koji su značajno doprinieli profilisanju programa čine još Anđelija Jočić, Miloš Dilkić, Mina Sablić koja je pomogla i u opisu vežbi, Nataša Milojević, Zoran Rajšić i Jelena Stojanović kao scenski dizajner. Važan programski deo preneli su evropski partneri Stefan Andre, Theres du Vinage i Celine Muehl.

Razvoj programa u 4 grada podržali su partneri i koordinatori Anđela

Simičić, Andrijana Kocić, Bojana Menković, Bojana Radoičić, Denis Milosavljević, Dragoljub Martić, Smiljana Tucakov, Suzana Ponjavić, Svetlana Rackov Ješić i Vladislav Nešić koji je sve radionice zabeležio foto aparatom. Video zapise beležili su Lazar Jakovljević i Aleksandar Papajić.

Program su proverili i svojim sugestijama obogatili nastavnici i dramski pedagozi u Srbiji koji su aktivno i nadahnuto učestvovali u treninzima. Možemo samo poželeti da nam je obrazovni sistem jednako odgovoran, posvećen, dalekovid i otvoren kao što su nastavnici koji rade u njemu.

Svima se od srca zahvaljujemo. ■

Kao ilustracije korišćeni su plakati studenata Fakulteta primenjenih umetnosti u Beogradu, nastali 2009. godine povodom međunarodnog konkursa na temu tolerancije. Zahvaljujemo se prof. Rastku Ćiriću u prof. Zdravku Mićanoviću što su nam omogućili objavljivanje radova.

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

Bojana Škorc

Društveni momenat u kome se nalazi Srbija danas, obeležen je mnogobrojnim kontrastima i izazovima. Mladi se kao socijalna grupa nalaze pred istim izazovima i opterećenjima kao i društvo u celini, slabe mreže podrške mladima, a rastu opšti negativni po-

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

kazatelji socio-ekonomskog položaja porodice: siromašenje, marginalizacija, masovni oblici nasilja, kao i dugoročne posledice ratne i izbegličke krize kojima je zemlja bila izložena.

Prema mnogobrojnim istraživanjima, vidljiv je porast nasilja među mladima u okviru i izvan konteksta škole, trend koji postoji na svim nivoima od svetske do lokalne zajednice (Popadić, 2009). Istovremeno, mnogobrojna istraživanja pokazuju da su neki od negativnih indikatora obrazovanja u Srbiji zabrinjavajući (nizak opšti nivo pismenosti, slabe kompetence učenika) i da je potreban brz i aktivan odgovor na to.

Zato je ključan uticaj koji alternativni oblici rada sa mladima vrše u ovoj situaciji, donoseći dugoročne preventivne efekte na status mladih u obrazovnom, socijalnom, političkom, kulturnom i najširem društvenom kontekstu. Potreban je sistematski rad u životnoj praksi mladih.

Kreativna drama u obrazovanju

Drama kao metod rada sa decom/mladima je svakako najizazovnije i najstroženije oblike rada. Upravo zbog toga se ne može uvoditi i razvijati brzo, jednosmerno odzgo-naniže, kampanjski ili pod javnim pritiskom. Ključno je da dramski pedagozi razlikuju pod kojim uslovima ovaj metod

može da se primeni (liberalna atmosfera, poverenje grupe, uspostavljeni odnosi, odsustvo procenjivanja i ocenjivanja, odsustvo voditelja-kontrolora). Ovaj oblik rada zbog svoje složenosti i zbog toga što pokreće duboke lične sadržaje, isključuje jaku kontrolu, direktivno vođenje i „izazivanje“ efekata, a često je i emocionalno rizičan. Uprkos toga, razvojna dobit od ove metode je ubedljivo najveća. Zato je potrebno u partnerstvu sa dramskim pedagozima razvijati i proširivati ovaj pristup.

Jedna od ostvarivih akcija je uvođenje interkulturalnog učenja zasnovanog na dramskoj/teatarskoj metodi sa mladima i jačanje dramskog metoda sa mladima u i izvan zvaničnog obrazovnog okvira. Preduslov za to je sistemski rad sa dramskim pedagozima u Srbiji, izrada preporuka i modela rada, skretanje pažnje javnosti, povećanje motivacije kod mladih i podrška njihovom aktivizmu.

Profil dramskog pedagoga – ko radi sa decom/mladima?

Istraživanje koje je projekat **IDEAL** sproveo u Beogradu, Novom Beogradu, Zrenjaninu, Smederevu i Nišu pokazuje da se dramskim radom s decom i mladima bavi heterogena grupa pedagoga, od kojih velika većina (75.4%) pripada zaposlenima u obrazovanju. Tu su i predstavnici nevladinog sektora, kulturnih i umetničkih

grupa i ustanova. Najzastupljeniji su nastavnici srpskog i drugih jezika. Ovo je verovatno povezano sa razumevanjem dramskog rada kao prikaza literarnih tekstova, što upućuje na preusko shvatanje dramskog rada u obrazovanju. Iznenađujuće je malo učešće pedagoga/psihologa (5%) i profesora građanskog vaspitanja (2%), koji bi morali po prirodi uloge i programa koje izvide da budu okrenuti ka dramskoj metodi. Polna struktura grupa pokazuje prevlast ženskog dela, što je posledica realne dominacije ženskog pola u poslovima obrazovanja.

Ako se planira postavljanje opštijih standarda u obrazovanju bilo bi neophodno uključivanje **više osoba iz pod-zastupljenih grupa** kao što su osobe muškog pola širih strukovnih oblasti, stručni saradnici u školama i nastavnici/profesori građanskog vaspitanja.

Takođe, iskustvo pokazuje da je aktivitet i učešće profesionalaca neophodno ne samo inicirati, nego i **sistematski podržavati**. Dugoročno ciljani programi za profesionalce bi morali da imaju prevlast u odnosu na kratkoročne, kampanjske treninge i edukacije. Ukratko, nije presudno povećavati znanje dramskih pedagoga, važno je imati dugoročno motivisane učesnike koji sebe vide u praktičnom kontekstu.

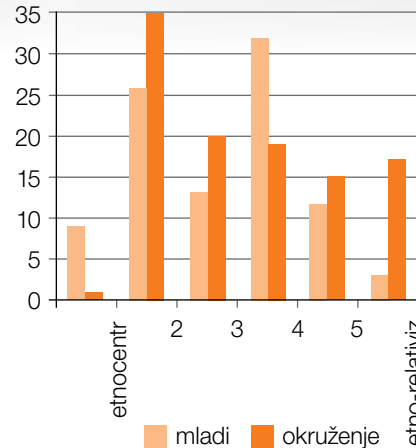
Interkulturalne kompetence

Kako učesnici vide mlade, kako sebe na Benetovoj skali interkulturalnosti?

Benetova skala interkulturalne osetljivosti prikazana je kao proces koji se posmatra od jednog (etnocentrizam) ka drugom opozitu (etnorelativizam) između kojih je raspoređeno četiri podeoka različitih kvaliteta. Pošto Benetova skala nije numeričkog tipa nego sadrži diskretne (ograničene), nedejlive i kvalitativne kategorije između kojih ne postoje prelazi, numerisanje rezultata treba shvatiti uslovno. Brojevi označavaju kategorije koje između sebe ne stoje u numeričkom odnosu.

Benetova skala pokazuje nešto pozitivniji – ali još uvek nedovoljno pozitivan – stav mladih, nego okruženja. Najviše vrednosti kod mladih nalaze se u oblasti „prihvatanje” pa „odbrana”, a kod okruženja „odbrana” pa „minimiziranje” pa „prihva-

tanje”. Ekstremni etnocentrizam se ređe pojavljuje, i to kod grupe mladih, dok u okruženju skoro da nije zastupljen.

Rezultat verovatno odgovara realnoj slici gde grupa mladih ima više otvorenosti za razlike nego standardno okruženje u kome se nalaze. To ukazuje na potrebu šireg rada, tj.

pravljena šire politike koja zahvata i mlade i okruženje (aktivnosti mladih koje su vidljive okruženju – pozorište, kampanja, javna prezentacija).

Vrednost mešovityh grupa Okruženje bi moglo da deluje na mlade u oblasti etnocentrizma (rad na prevenciji izolacije, separacije) što se najefikasnije postiže radom u *mešovityh grupama*. Generacijska mešovityost, polna, socio-ekonomska, etnička, uzrasna, daju nov kvalitet radu. Ukoliko postoji rizik pri formiranju grupa mešovityog tipa, on se može umanjiti tako što se na početku rada formiraju manje grupe a rad završava zajedničkim aktivnostima. Tamo gde bi rizik bio vrlo visok (etničko mešanje, polarizovanost, tenzija) može se početi paralelno sa više grupa, pa ih postepeno spajati kroz unapred osmišljene aktivnosti, na primer, raditi na izabrane teme, a zatim na kraju pripremiti zajednički javni performans, prezentaciju ili dramski komad.

Autoritarnost odraslih prema mladima Sa druge strane, okruženje bi moglo da **uči od mladih u oblasti odbrane** (prevencija omalovažavanja, superiornosti, obrtanja u suprotnost). To ukazuje, verovatno, na autoritativan stav koji je karakteristika odraslog iz okruženja, a vezan je sa patrijarhalnim vrednosnim sistemom u kome se „zna ko je gazda”. Dobijene

Tabela: Stadijumi razvoja interkulturalne osetljivosti (Benetov model / Milton Bennett)

ETNOCENTRIZAM			ETNORELATIVIZAM		
1	2	3	4	5	6
poricanje	odbrana	minimiziranje	prihvatanje	adaptacija	integracija
izolacija separacija	omalovažavanje superiornost obrtanje u suprotnost	fizički univerzalizam transcendentalni univerzalizam	bihejvioralni relativizam vrednosni relativizam	empatija pluralizam	kontekstualna evaluacija konstruktivna marginalnost

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

razlike na ovom podeoku idu u korist grupe mladih i posledica su verovatno, generacijskog jaza, tendencije odraslih da se začaure u svoje pozicije i zauzmu stav nipodaštavanja.

🌀 Različitosti i sličnosti aktuelne u društvenom kontekstu?

Najveće razlike kod **mladih** se pojavljuju na **socio-ekonomskom, polno-rodnom, subkulturnom, urbano-ruralnom i rasno-etničkom** polju. Znatno niže su na regionalnom, generacijskom polju, polju nacionalnog osećanja, religijskom, mikro-socijalnom i političkom. Sasvim su niske u ostalim poljima.

🌀 Rad na različitosti

Ova slika najjasnije upućuje na pravce delovanja prema mladima - ne treba da se teži smanjivanju razlika, jer to nije ni moguće ni poželjno, već **razvijanju tolerancije i spremnosti na integrisanje razlika**. Kako se vidi, **siromaštvo** (koje „štrči” u zajednici), **pol** (seksualno opredeljenje, devojke, „čudni”), **subkulturni milje** (druga moda, druga muzika, drugi fudbalski klub), **etnička pripadnost** (najčešće Romi, druge etničke zajednice) i **gradsko-seoska pripadnost** (dominacija urbanog vrednosnog modela, nipodaštavanje mladih iz ruralnih sredina) su najvažniji osnovi za pojavljivanje konflikata, sukoba i diskriminacije.

🌀 Eksces ili sistemski konflikt?

Najčešće prikazani oblici nasilničkog ponašanja i konflikata se mogu svrstati u dve grupe – oni kod kojih postoji **ekscesna** priroda (ispadi, tuče, trenutna malterisanja, dobacivanje, ponižavanje, napad) i oni koji su **dugoročniji** (etiketiranje, odbacivanje, isključivanje iz grupe, izbegavanje). Iz toga proizilazi da preventivne akcije ne mogu biti iste – na **ekscesno delovanje odgovor treba da bude brz i energičan**, a na **dugoročnije** slabijeg intenziteta ali **trajan i sistematski**.

Najčešće prikazana ponašanja su fizički i verbalni sukobi, ogovaranje, tužakanje, izbacivanje iz društva, ruganje, ponižavanje, isključivanje i slično.

🌀 Aktivizam ili pasivnost?

Pri koncipiranju i izvođenju prikaza situacija diskriminatornog ponašanja, bilo je mnogo lakše prikazati problem nego aktivno delovanje u takvoj situaciji. Tokom diskusija koje su se pojavljivale, vidljivo je da pedagozi sebe najčešće vide kao nekoga bližeg „žrtvi” nego „akteru događaja”. I pored vidljivog saosećanja i potrebe da se objekat agresije zaštititi, **pedagozi** pokazuju kao da ih situacija prevazilazi, da se **osećaju pasivno i bespomoćno**.

Osećanje bespomoćnosti i pasivnosti moglo bi se ublažiti ako se edukativni rad orijentiše na **podršku dramskim**

pedagozima, njihovo **povezivanje sa drugim društvenim akterima** (učenicima, učeničkim udruženjima, đачkim parlamentom, nevladinim aktivistima) i **konkretizovanje realnih društvenih odgovornosti**. Većina prikaza događa se u školskom kontekstu, ali nije poreklom iz njega, nego iz mnogo dubljih socio-psiholoških korena. Zato nije ni za očekivati da će dramski pedagozi videti sebe kao uspešnog borca protiv diskriminacije, niti je realno da oni to mogu. U budućim radioničkim koracima potrebno je: **osnaživanje i ohrabrivanje dramskih pedagoga, konkretizacija i suočavanje sa realnošću** (razjašnjenje šta se može, a šta se ne može učiniti), **realistično razdvajanje lične odgovornosti, pedagoške uloge i društvene odgovornosti**.

🌀 Rad dramskih pedagoga

- Nalazi pokazuju da pedagozi sebe smeštaju u okruženje **opterećeno problemima**, koje se doživljava više kao etno-centrirano, nego kao otvoreno (Benetova skala), kao i da sebe doživljavaju kao **pasivne**.
- **Razlike u shvatanju dramskog metoda** – dramski pedagozi i nastavnici ne samo da izvode različite aktivnosti sa decom/mladima, nego se stiče utisak da im nije jasno polje dramskog rada. **Fokusirana profesionalna edukacija** koja bi se više naslanjala na **dramsko**, a manje na pedagoško polje, dala bi nov profesionalni kvalitet učesnicima.

- **Podrška pedagozima** – edukativni rad bi mogao da se formalizuje kao akreditovana obuka sa sertifikatom, što bi omogućilo sistematski rad sa profesionalcima u obrazovanju.
- **Povećanje grupe** – uvođenje širih profila u grupu dramskih pedagoga – muškaraca, kao i stručnih saradnika i nastavnika/profesora Građanskog vaspitanja pojačao bi efekte projekta.
- **Tolerantno i prihvatajuće ponašanje pedagoga** je preduslov za razvoj takvog stava kod dece/mladih. Bio bi koristan rad sa pedagozima na temu tolerancije, kako se ona ne bi doživela kao pasivnost, nekritičnost, polarizovanost, povlađivanje, slabost i slično.

Na opštem planu, neophodno je delovati u oblastima **tolerancije na socio-ekonomske razlike** svuda, **polno – rodno – seksualne tolerancije** svuda, **subkulturne različitosti** kao i **rasno – etničke tolerancije** u četiri regije (skoro svuda), a takođe u oblasti **urbano-ruralne različitosti** u tri regije, dok se **regionalna različitost** pojavljuje samo u regiji Zrenjanina.

Ovo ukazuje na veliku sličnost između regija prema oblasti delovanja. Nadalje, to znači da je **program** relevantan za primenu **svuda**.

Tipovi vrednosti koje se mogu primećiti iz komentara pedagoga je da svaka od navedenih oblasti intervencije ima

Oblasti delovanja pedagoga prema mladima – oblast i regija

1. **Socio-ekonomska** (Beograd, Novi Beograd, Niš, Smederevo, Zrenjanin) - burne reakcije na **vidljive socijalne razlike**, vidljivo siromaštvo, vidljivo bogatstvo vršnjaka, razlike u stilu života, odeći, ponašanju, statusnim simbolima (marka patika, mobilnog, odeće). Grupe koje su diskriminisane su: **vidljivo siromašni, vidljivo slabijih statusnih simbola, slabije obučeni, „nemarkirani”**.
2. **Polna – rodna** (Beograd, Novi Beograd, Niš, Smederevo, Zrenjanin) - reakcije na „čudne” osobe koje **odstupaju od polnog stereotipa, homoseksualce, ženski pol, feminizirane muškarce, anti-mačo muške modele**.
3. **Subkulturna** (Beograd, Novi Beograd, Niš, Smederevo) - negativna reakcija prema vršnjacima koji odstupaju od **vrednosnog stereotipa (uče, ne šminkaju se, nisu agresivni, ne slušaju folk, povučeni)**, koji dobijaju etikete „štreber”, „sektas”, „smarač” i slično.
4. **Rasna – etnička** (Beograd, Smederevo, Zrenjanin) - negativne reakcije na pripadnike drugih nacija, najčešće, agresivno ponašanje prema **Romima, drugim nacionalnostima, fizički sukob između grupa različitih nacionalnosti**.
5. **Urbano – ruralno** (Beograd, Niš, Zrenjanin) - negativne reakcije na **osobe iz manjih sredina, „seljake”, dođoše, nove u gradu, učenike iz drugih mesta, kontra-model je superioran i nedostižan urbani junak**.
6. **Regionalno** (Zrenjanin).

određeni **tip osobe** koja simboliše ovaj oblik diskriminacije, što ukazuje na potrebu da se utiče na **građenje novog modela vrednosti među mladima**.

Preporuke u vezi rada sa mladima

- **Mešovite grupe** - Radionice sa mladima bi trebalo da uključe što je više moguće različitih učesnika. Tamo gde je potrebno, gde postoji velika socijalna opozicija ili isključivost, poželjno je i aktivno podržati uključivanje novih članova, posebno iz marginalnih grupa. Ovo se ne sme raditi direktno (prozivanjem) nego indirektno, uključivanjem u

aktivnosti koje su sigurne i bezazlene (na primer, početi sa crtanjem ili literarnim radom, pa ići prema dramskom).

- **Rad na toleranciji i integraciji** – Ove oblasti su od ključnog značaja, ali se ne mogu tretirati direktno, nego kroz indirektni, kreativni rad u okviru dramskih aktivnosti. Deca i mladi veoma rano dobiju verbalnu poruku o značaju tolerancije, ali to ne znači ništa ako ostaje na nivou lekcije iz Građanskog vaspitanja. Potrebno je organizovati aktivnosti koje su direktno vezane za njihov životni kontekst, inicirane od njihove strane, a podržane od strane dramskih peda-

Istraživanje potreba za interkulturalnim učenjem u Srbiji

goga. Radionice tipa: šta ti imaš da kažeš... šta misliš... šta je važno....

- **Meta diskriminatorskih ponašanja** su najčešće vršnjaci, pojedinci ili mlađa deca iz okruženja koja po nečemu odstupaju. Istraživanja pokazuju da se nasilničko ponašanje u školi pojavljuje do uzrasta od oko 12 godina, a zatim počinje da opada. Izabrane mete su uglavnom smeštene izvan škole: vršnjačko druženje, sport, dvorište, kafić, ulica, što pokazuje da **problem diskriminacije nije školski, tako da se samo delimično može tretirati kroz školu.**
- **Akutno i sistematsko delovanje** – konfliktne situacije imaju dva oblika: eksczesni (eksplozivni) i dugoročni, slabiji, manje upadljiv. Prevencija diskriminacije i oblici prevazilaženja moraju da zavise od ovih oblika iskazivanja, a najbolji efekti će doći od situacija u kojima **deca/mladi sami predlažu i situacije i rešenja.** Čak i kada se nama kao pedagogima njihovi predlozi učine neadekvatnim, dobit od autentičnog odgovora je mnogo veća nego od gotovih odgovora koje deca/mladi dobijaju od odraslih.

Dugoročni efekti programa

- **Saradljivost učesnika** Uočljiva spremnost, saradljivost i optimizam dramskih pedagoga u radu upućuje na to da se radi o **ozbiljnom par-**

tnerskom shvatanju zadatka, kao i o zadatku za koji postoji velika društvena potreba. **Polje dramskog rada sa mladima u obrazovno-vaspitnom sistemu nije razvijeno ni iskorišćeno ni približno koliko bi bilo potrebno.**

- **Struktura procesa** – Proces koji ima dugoročno razvojno delovanje, kao što je uvođenje dramskog rada u školski okvir, ne može da bude brz i brzo da donese vidljive efekte, već mora da bude sistematski. **Kreativno i istraživačko ponašanje dece i mladih nije dovoljno prisutno ni podržano od strane obrazovnih institucija,** kao ni od **šireg socijalnog okvira** – u školi je učenje svedeno na memorisanje i jednosmernu komunikaciju od edukatora prema edukovanom. Izvan nje, dominantna agresivna ponuda kladionica, kafića, noćnih klubova, kockarskih klubova, turbo-folk kulture, šopinga, igara na sreću i subkulturnih miljea, naročito **defavorizuje decu i mlade iz suburbanih regija kojima ovo čini dominantan deo kulturne ponude.** **Započinjanje sistematskog dramskog edukativnog rada u školama,** posebno u suburbanim delovima zemlje, tražiće upornost i dugoročan napor, ali se zato efekti mogu ozbiljno da unaprede status mladih (zato nije loše kombinovati što veći broj drugih **aktivnosti podrške** – liflete, javne nastupe, sa-

radnju sa lokalnom samoupravom, kampanje).

- **Regionalne razlike** – Postoje jasni zajednički trendovi ali i posebnosti regije. Na primer, rasna i etnička razlika se pojavljuje na četvrtom, dva puta na petom a jednom na sedmom mestu rang lista kod svih regija osim Zrenjanina, gde se pojavljuje na drugom mestu. To pokazuje da je ova tema u datoj sredini aktuelnija, „vruća“, i odražava realnu multi-etničnost koja je odlika ovog mesta. **Rang-liste razlika koje se pojavljuju za svaku od regija mogu da se iskoriste kao polazišta za radioničke teme u ovim mestima.**
- **Značaj tolerancije** – tolerancija je kao opšti stav neophodna i ključna za obe grupe – mlade i pedagoge. U društvenom trenutku i medijima koji su obeleženi polarizovanjem, sukobljavanjem i podgrevanjem „crno-belog“ stava, tolerancija se ukazuje kao izlaz ne samo iz individualne krize odrastanja, nego i društvene krize. Da bi se podržala i razvila, neophodan je **lični rad pre svega pedagoga,** a zatim njihov **angažman na radu sa mladima.** **Direktno osnaživanje tolerancije među pedagogima koji rade sa mladima je prvi korak ka promociji tolerancije među mladima, što stvara osnov za društveno odgovorno ponašanje.** ■

Impresum

Izdavač

BAZAART

Krunska 33, Beograd

www.bazaart.org.rs

Finansijska podrška

Evropska unija Asocijacija

Nezavisna kulturna scena Srbije i

Fond za otvoreno društvo

Glavna i odgovorna urednica izdanja

Sunčica Milosavljević

Urednica izdanja

Marina Milivojević-Madžarev

Dizajner i ilustrator

Igor Sandić,

igor.sandic@issstudiodesign.com

Tehnička obrada

ISS Studio Design

Štampa

Marado, Beograd

Tiraž

600 primeraka

Beograd 2012.

CIP - Каталогизacija u
publikaciji Narodna
biblioteka Srbije, Beograd

37.014.53:316.722(497.11)(035)

37.035:316.647.5(035)

371.383:792.091(035)

PRIRUČNIK za interkulturalno učenje kroz
dramu / autori Anđelija Jočić ... [et al.]. -
Beograd : Bazaart, 2012 (Beograd : Marado). -
98 str. : ilustr. ; 24 cm

"Priručnik za interkulturalno učenje kroz
dramu" rezultat je projekta IDEAL - Dramska
edukacija za interkulturalno učenje /
Intercultural Drama Education And Learning,
sprovedenog tokom 2011. i 2012. godine u 4
grada u Srbiji - Beogradu i Novom Beogradu,
Nišu, Smederevu i Zrenjaninu." --> Uvod. -
Tiraž 600. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-89125-02-3

a) Образовање - Интердисциплинарни
приступ
- Приручници b) Мултикултурално
васпитање
- Приручници c) Интеркултуралност -
Приручници d) Толеранција - Едукативне
радионице - Приручници

COBISS.SR-ID 194401036

5A3Art²

Тврђава
театар

ЕКОМОН

ОПШТИНА
ТАКОВИ
РЕПУБЛИКА
СРБИЈА

“ВЛАДНИ НАЈ-РЕПУБЛИКА”
ЕКОНОМСКА ЗАКЛАДА

РЕПУБЛИКА НИШКА
ОПШТИНА
САНДЖЕВО

ФОНД ЗА ОТВОРЕНО ДРУШТВО - СРБИЈА
FUND FOR AN OPEN SOCIETY - SERBIA

асоцијација **NKS**

Пројекат „Водич кроз креативни драмски процес“,
спроводи Базаарт,
Финансира Министарство омладине и спорта,
Република Србија

